

Cuprins

Preambul la studiul filosofiei Fraților Purității	5
1. Despre Frații Purității	5
2. Text și intertext	9
3. Influența logicii Fraților Purității	12
4. Despre traducerea în limba română	14
Planul epistolelor <i>Despre logică</i>	17

Epistolele Fraților Purității [Despre logică]

I. Epistola a X-a din secțiunea matematică. Despre Isagoga	23
1. Despre derivarea logicii și clasificarea limbajului în două secțiuni	27
2. Despre expresiile lingvistice care dezvăluie sensuri	33
3. Despre cele șase expresii lingvistice	35
4. Despre faptul că toate lucrurile sunt forme și esențe compuse . .	41
5. Despre știință, învățare și inițiere	43
6. Despre ceea ce au în comun expresiile lingvistice și surorile lor . .	47
7. Despre faptul că toate lucrurile sunt substanțe și accidente	49
8. Despre nevoia omului de logică	51
II. Epistola a XI-a din secțiunea matematică. Despre cele zece predicamete care sunt categoriile	57
1. Capitol	59
2. Despre sensul anteriorității lucrurilor	77
III. Epistola a XII-a din secțiunea matematică. Despre sensul lui <i>Despre interpretare</i> . A treia epistolă din ceea ce este immanent logicii	81

IV. Epistola a XIII-a din secțiunea matematică. Despre sensul <i>Analiticii</i>	95
1. Despre <i>Analitica primă</i>	95
2. Despre lămurirea cauzei care induce clasificarea silogismelor logice	103
3. Despre silogismul logic	107
4. Despre faptul că judecata lucrurilor se face prin intelect. Despre stârnirea optării pentru corectitudine	109
5. Despre faptul că logica este instrumentul filosofiei	113
V. Epistola a XIV-a din secțiunea matematică. Despre <i>Analitica secundă</i> . Despre sensul <i>Analiticii secunde</i>	115
1. Despre metoda analizei, definițiilor și demonstrației	117
2. Despre cviditatea silogismului	123
3. Despre expunerea nevoii omului de întrebuințare a silogismului	125
4. Despre modurile de eroare în silogism.	125
5. Despre calitatea erorii la cel ignorant.	125
6. Despre expunerea căii erorii la cei cu discernământ. Eroarea silogismului la filosofi.	129
7. Despre lucrurile inteligibile ale simțurilor și despre consecințele lor.	133
8. Despre felul întortocherii silogismului și despre cum să te ferești de ea.	135
9. Despre fundamentul silogismului demonstrativ.	137
10. Despre elementele prime ale intelectelor și ale lucrurilor știute	139
11. Despre faptul că lucrul cauzat nu preexistă cauzei.	145
12. Despre spusa lui <Aristotel> conform căreia accidentele inerente nu se întrebuințează în demonstrație, cauza lucrului este intrinsecă esențialităților sale, iar generarea premisei este în chip universal	147
13. Despre judecata prin atribute esențiale.	149
14. Despre faptul că arta demonstrației are două specii	153
15. Despre modalitatea demonstrației faptului că în lume nu este vid	157
16. Despre demonstrația faptului că în lume nu este nici vid și nici plin	159

17. Despre sensul spusei înțelepților: „Lumea este eternă sau s-a ivit?”	159
18. Despre faptul că omul, dacă urmează drumul sufletului, devine înger	163
19. Despre faptul că animalele se deosebesc unele de altele prin simțurile și lucrurile lor știute	167
20. Despre cele știute demonstrative și problemele spirituale ...	169
<i>Note</i>	173
<i>Bibliografie</i>	205

Colecție coordonată de Alexander Baumgarten

Consiliul științific:

Alexander Baumgarten (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)

Monica Brînzei (Institut de recherche et d'histoire des textes, Paris)

Anca Crivăț (Universitatea din București)

George Grigore (Universitatea din București)

Mihai Maga (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)

Eugen Munteanu (Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași)

Ioana Munteanu (Universitatea din București)

Adrian Papahagi (Centrul *Codex*, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)

Alexandru-Florin Platon (Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași)

Bogdan Tătaru-Cazaban (Institutul de Istoria Religiilor al Academiei Române, București)

Anca Vasiliu (Centre National de la Recherche Scientifique, Paris)

© 2019 by Editura POLIROM, pentru ediția în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: fragment din epistola *Despre Analitica secundă*, Princeton University Library, Islamic Manuscripts, Garrett MS 4263Y, fol. 116b

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506

București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,

sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

Epistolele [Despre logică] / Frații Purității; trad. din lb. arabă clasică, stud. introd., note și referințe bibliografice de Crina Galiță. – Ed. bilingvă. – Iași: Polirom, 2019
Conține bibliografie

ISBN: 978-973-46-7822-8

I. Galiță, Crina (ed. șt.)

1

Printed in Romania

Frații Purității (’Iḥwān aṣ-Ṣafā’)

EPISTOLELE despre logică

Ediție bilingvă

Traducere din limba arabă clasică, studiu introductiv,
note și referințe bibliografice de Crina Galiță

POLIROM
2019

z. والكيفية الروحانية أربعة أنواع الأخلاق والعلوم والآراء والأعمال وخاصة هذا الجنس الشبيه وغير الشبيه، والمضاف نوعان النظير وغير النظير فالنظير ما كان المضافان في الأسماء سواء كالأخ والجار والصديق وغير النظير ما كان المضافان في الأسماء مختلفين كالأب والابن والعبد والمولى والعلة والمعلول والأول والآخر والنصف والضعف والأصغر والأكبر وكلها في الإضافة معاً، فأما ذواتها في الوجود فعلى وجهين الوجه الأول أن يكون أحدهما قبل الآخر كالأب والابن والعلة والمعلول والآخر أن يكونا موجودين قبل الإضافة مثل العبد والمولى والجار والصديق، وجنس المضاف إذا أضيفت إدارته دخل باقي الأجناس كلها فيه بالعرض لا بالذات وذلك أن الجوهر موصوف بالأعراض والأعراض صفات له والصفة صفة للموصوف والموصوف موصوف بالصفة كما أن الأب أب للابن والابن ابن للأب وخاصة هذا الجنس أن المضافين يدوران أحدهما على الآخر ولا يتنافيان وهما في الإضافة معاً. فهذه الأربعة الأجناس يقال لها البسيطة [.]

k. وأما الستة الباقية فيقال لها مركبة أولها الأين وهو من تركيب جوهر مع المكان والأماكن سبعة أنواع كما بينا في جنس الكمية التي هي من تركيب جوهر مع الزمان وقد بينا أنواع الزمان في جنس الكم والنسبة تركيب جوهر مع جوهر آخر فإن المتكئ على المتكأ والمستند مستند على المستند والملكة من تركيب جوهر مع جوهر آخر وهو ينقسم نوعين إما داخل وإما خارج فالداخل إما في النفس كما يقال له علم وعقل وحلم وإما في الجسم كما يقال له حسن وجمال ورونق. والذي من خارج نوعان

de a sta așezat, paloarea <specifică pentru> teamă, roșeața <specifică pentru> jenă²³.

j. Calitatea spirituală are patru specii: moravurile, științele, opiniile și practicile. Caracterul propriu al acestui gen este <dat de>: caracterul asemănător și de cel neasemănător. Relația are două specii: omologul și neomologul. Omologul constă în ceea ce cele două lucruri sunt deopotrivă în relație prin nume precum: fratele, vecinul, prietenul. Neomologul este <reprezentat de> faptul că cele două lucruri aflate în relație sunt diferite prin nume, precum: tatăl și fiul, sluga și stăpânul, cauza și efectul²⁴, primul și ultimul, jumătatea și dublul, cel mic și cel mare²⁵. Toate <acestea> sunt în relație împreună. Cât despre esențele lor în existență, sunt prezente două perspective. Prima constă în faptul că una dintre cele două este anterioară celeilalte, așa cum este cazul: tatălui și fiului, cauzei și efectului. Cealaltă <se referă la maniera în care> cele două sunt existente înaintea relației. Spre exemplu: slujitorul și stăpânul, vecinul și prietenul. Dacă genului relației i se adaugă caracterul său circular, toate celelalte genuri rămase sunt subordonate lui prin accident și nu prin esență. Acest fapt <se întâmplă> pentru că substanța este descrisă prin accidente, iar accidentele sunt atribute ale sale; atributul este un atribut pentru ceea ce este descris, iar ceea ce este descris este ceea ce este descris prin atribut – după cum tatăl este tată pentru fiu, iar fiul este fiu pentru tată. Caracterul propriu acestui gen este acela că cele două lucruri aflate în relație revin unul către celălalt și nu sunt incompatibile. Cele două sunt în relație împreună²⁶. Acestor patru genuri li se spune: „simple”.

k. Cât despre cele șase rămase, acestora li se spune „compuse”. Primul dintre ele este <reprezentat de> „unde” și apare din compunerea unei substanțe cu locul. Locurile au șapte specii, după cum am deslușit în <cazul> genului cantității care <apare> din compunerea unei substanțe cu timpul – am lămurit deja speciile timpului în <cazul> genului cantității. Poziția este compunerea unei substanțe cu o altă substanță, așa încât cel ce este rezemat este rezemat pe un suport și cel se se sprijină este

حيوان وجماد كما يقال له عبيد ودواب ودراهم وعقارات وتجارات، وجنس يفعل نوعان إما أن يكون أثر الفاعل يبقى في المصنوع كالكتابة والبناء وما شاكلهما من الصنائع ومنها ما لا يبقى للفاعل أثر كالرقص والغناء، وجنس ينفعل نوعان إما في الأجسام كما بينا في رسالة الصنائع العملية وإما في النفوس كما بينا في رسالة الصنائع العلمية.

1. وإذا قد فرغنا من ذكر الأجناس العشرة وبيننا كيفية انقسامها إلى الأنواع فنحتاج أن نذكر الأشياء التي لا بد من ذكرها وذلك أن هذه الأشياء إذا قابل بعضها بعضا فلا يخلو أن يكون تقابلها في القول أوفي ذواتها فالذي في القول هو الإيجاب والسلب فالإيجاب هو إثبات صفة لموصوف والسلب هو نفي صفة عن موصوف والذي يخص هذا التقابل الصدق والكذب وأما الذي في ذوات الأشياء فهو ثلاثة أنواع أحدها في الأشياء المتضادة والآخر في الأشياء التي في جنس المضاف والآخر في القنية والعدم والمتضادان هما الشيطان اللذان ينافي كل واحد منهما صاحبه ولا يدور عليه والمتضادان نوعان ذوو وسط وغير ذي وسط فالذي هو ذوو وسط مثل السواد والبياض اللذين هما ضدان وبينهما وسائط من الألوان كالحمرة والصفرة والخضرة وغيرها ومثل الحلو والمر فإنهما ضدان وبينهما طعوم أخر كالحموضة والملوحة والعذوبة وغيرها من الطعوم وغير ذي الوسط كالصحة والمرض ومن خاصية هذين الضدين أن أحدهما إذا كان في الجسم فالآخر أيضا يكون في الجسم فإن كان أحدهما في النفس فالآخر أيضا يكون في النفس وخاصية أخرى أن إدراك

sprijinit de un punct de sprijin. Posesia²⁷ <apare> din compunerea unei substanțe cu o altă substanță. Se divide în două specii: fie interioară, fie exterioară. Cea interioară este fie în suflet, după cum i se spune: „știință”, „intelect” și „vis”; fie în corp, după cum i se spune: „binele”, „frumosul”, „splendidul”. Cea exterioară are două specii: ceea ce este animat și ceea ce este inert, după cum i se spune: „servitori”, „bestii”, „dirhami”, „proprietăți” și „negoțuri”. Genul lui „a face”²⁸ are două specii. <Prima specie corespunde cazului în care> marca agentului rămâne în ceea ce este meșteșugit, precum: scriitura, edificarea și ceea ce este similar celor două dintre meșteșuguri, <în timp ce a doua specie corespunde cazului în care> nu rămâne vreo marcă a agentului în <în ceea ce este meșteșugit>, precum: dansul și cântul. Genul afectării are două specii: fie în corpuri, după cum am lămurit în epistola <Despre> *artele practice*, fie în suflete, după cum am lămurit în epistola <Despre> *artele științifice*²⁹.

1. Pentru că am încheiat evocarea celor zece genuri și am deslușit modalitatea divizării lor în specii, suntem nevoiți să evocăm lucrurile a căror mențiune este imperios necesară, căci aceste lucruri, dacă sunt în opoziție, opoziția lor este într-o câțiva în spusă sau în esențele lor³⁰. Ceea ce este în spusă este afirmarea și negarea. Afirmarea este întărirea unui atribut pentru ceea ce este descris. Negarea este respingerea unui atribut <din sfera> a ceea ce este descris, iar ceea ce conferă caracterul propriu acestei opoziții este <caracterul de> adevăr și <caracterul de> fals. Cât despre ceea ce este în esențele lucrurilor, <acest lucru este reprezentat de> trei specii: primul dintre ele se află în lucrurile contrare, celălalt se află în lucrurile care aparțin genului relației, ultimul se află în bunul dobândit³¹ și <în> privare. Contrarele³² sunt două lucruri. Fiecare <dintre ele> este incompatibil cu ceea ce îi este părtaș și <nici unul dintre ele> nu are un caracter circular raportat la celălalt. Contrarele sunt <de> două specii: cu intermediar și fără intermediar. Ceea ce este cu intermediar este asemenea negreii și albeții care sunt două

أحدهما إذا كان بحاسة فالآخر أيضا يدرك بتلك الحاسة [.]. مثال ذلك أن السواد لا يكون إلا في الجسم ولا يدرك إلا في البصر كذلك حكم البياض، والعلم لا يكون إلا في النفس ولا يدرك إلا بالعقل والجهل كذلك حكمه وأما المضافان فإنهما متقابلان ولا يتنافيان ويدور أحدهما على الآخر كما بينا قبل وأما القنية والعدم فشبيه الضد والمضاف جميعا وذلك أن العدم يضاف إلى القنية والقنية لا تضاف إلى العدم فيقال عمى البصر ولا يقال بصر العمى والقنية والعدم لا يجتمعان كما أن الضدين لا يجتمعان فإذا كانت القنية جسمانية كان العدم أيضا جسمانيا وإن كانت روحانية فكذلك العدم أيضا روحاني ولا يقال العادم للقنية إلا إذا حان وقت وجوده مثال ذلك لا يقال للطفل إنه أدرد إلا إذا حان خروج أسنانه ولا تاركا للفعل إلا حين إمكانه الفعل[.]

contrare – între cele două sunt intermediare din <categoria> culorilor precum: roșeața, gălbeneala, verdeața și altele ca ele; ori este asemenea: dulcelui și amarului, căci cele două sunt <de asemenea> contrare – între cele două sunt alte savori precum gustul acru, gustul sărat, gustul dulce și altele ca ele. Ceea ce este fără <un caracter de> intermediar este asemenea sănătății și bolii³³. Din ceea ce are <un caracter> propriu <pentru> aceste două <lucruri> contrare <enunțăm faptul> că, dacă unul dintre cele două se află în corp, atunci și celălalt se află în corp, iar dacă unul dintre cele două se află în suflet, atunci și celălalt se află în suflet. Un alt lucru <cu un caracter> propriu <celor două> este acela că, dacă percepția unuia dintre cele două se săvârșește printr-un simț³⁴, atunci și celălalt se va percepe grație aceluși simț. Un exemplu în acest sens este că negreala nu se află decât în corp și nu este percepută decât prin privire. La fel este judecata despre albeață. Știința nu se află decât în suflet și nu se percepe decât prin intelect. Tot astfel este și judecata despre ignoranță. În ceea ce privește cele două lucruri aflate în relație, ele sunt opuse³⁵ și nu sunt incompatibile, fiecare având un caracter circular raportat la celălalt, după cum am amintit mai înainte³⁶. În privința bunului dobândit și privării³⁷ se aplică, în ansamblu, ceea ce este analog contrarului și relației. Aceasta se datorează faptului că privarea este adăugată bunului dobândit, dar bunul dobândit nu se adaugă privării; căci se spune: „pierderea vederii”, și nu se spune: „vederea pierderii”. Bunul dobândit și privarea nu se grupează, după cum cele două lucruri contrare nu se grupează. Dacă bunul dobândit este corporal, atunci și privarea este, tot astfel, <de natură> corporală. Dacă <bunul dobândit> ar fi spiritual, atunci și privarea ar fi, tot astfel, <de natură> spirituală. Ceea ce este privat nu se spune despre bunul dobândit, decât în cazul în care a sosit clipa existenței sale. Un exemplu <pentru această situație> este că: nu se spune despre copil că este știrb decât în cazul în care a sosit clipa ieșirii dinților săi. <Tot astfel>, nu există vreo persoană care să abandoneze acțiunea decât în clipa <în care îndeplinirea> acțiunii este posibilă pentru ea.